

VÕOBUSE FENOMEN

Arthur Võobus. Kummargil käsikirjade kohal. Koostaja Amar Annus. Toimetaja Urmas Tõnisson. Eesti mõttelugu 86. Tartu: Ilmamaa, 2009. 424 lk.

Arthur Võobus (1909–1988) ei ole kodumaal päris tundmatu teadlane, olen ka ise vabamate aegade saabudes avaldanud paar tutvustust.¹ „Eesti mõtteloo” sarja 86. raamat on siiski enamiku koduleestlaste jaoks esimene võimalus selle mehe kirjatöödega vahetult tutvuda.²

On loogiline, et raamatu eesti ainsa süroloogi kirjatöödest on koostanud eesti ainus assürioloog Amar Annus. Olles lugenud enamikku Võobuse eesti keeles kirjutatud töid ning mõnevõrra ka inglise keeles avaldatut, võin kinnitada, et kogumik on esinduslik. Muidugi olnuks meeldiv näha seal ka Võobuse magistritööd „Õige kristlane, õige kristlik elu ja õige kristlik kirik Søren Kierkegaardi järele”, mis mulle teismelisena väga tugevat mõju avaldas. Kust üks eksemplare meie kodusse sattus, ei tea. Tõenäoliselt andis sõja eel Tartu Pauluse koguduse õpetajana töötanud

autor selle mu isale kui koguduse noorte tegemistes aktiivselt osalenud teoloogiaüliõpilasele. Arvan, et ka pärast Kierkegaardi enda mitmete teoste tõlgete avaldamist ning Johannes Sløki, Georg Brandese jt analüüse oleks töö tiražeerimisel mõtet. Aga antud kogumikku ta ei sobinuks.

Valik koosneb neljast osast, mis käsitlevad varakristlust, süüria munklust, käsikirjade otsinguid ja eestlaste ajalugu. Põhilise osa moodustavad väliseesti ajakirjades Eesti Kirik (lk 7–111, 330–375, 391–396) ja Oma Kirik (lk 376–390) avaldatud artiklid, Usuteadusliku Instituudi loengud (lk 243–311) ning autori mimeograafiliselt paljundatud doktoritöö kärbetega ja täiendustega esma-trükk (lk 113–242, 315–329).

Kõige küsitavamad on eesti ajalugu käsitlevad kirjutised. Võobuse 14 köites ilmunud „Studies in the History of the Estonian People” (1969–1985) kohta ütleb Amar Annus, et see on „kavandatud pigem ideoloogilise monumendina kui põhjaliku uurimistööna” (lk 402). Ideoloogia on salakaval asi. Seda võib näha ka siinses valikus, ja on hea, et neid kirjutisi on nii vähe sinna võetud, ainult maitseks. „Kreeka-katoliku misjonärid ei olnud sõjalisest jõust toetatud vallutuste käsilased, vaid rahulikud kultuurikandjad, kes ristiusu kõrval levitasid ka vaimukultuurilisi väärtusi. Kreeka-katoliku misjonärid olid usumehed. [...] Neil vaimukultuuri kandjatel oli sisemist jõudu muinaseestlasi mitte mõõga ja tulega, vaid sõna ja isikliku eeskujuga võita ristiusule. Nad ei saanud oma mõju avaldamata jätta

¹ T. P a u l, Arthur Võobus. – Looming 1989, nr 1, lk 133–134; T. P a u l, Eestimaalt orientalistika tippmeheks. – Horisont 1990, nr 7, lk 22–24 (koos A. Võobuse artikliga „Uued arheoloogilised avastused Kapernaumas ja nende tähendus”, lk 25–26).

² Teose lõpul olevates ilmumisandmetes ja märkustes teatatakse vaid esmaavaldamise koht ega nimetata taastrükke kodumaal. Näiteks kogumiku avalugu „Uusi perspektiive Euroopa vaimuloo uurimisel” on trükitud Sõnumitooja nr 11–12, 1989 (Kalle Kasemaa saatesõnaga).

muinaseestlastele, kellel oli tõsine ellusuhtumine ja kes hindasid vaimseid väärtusi kõrgemalt kui toorest jõudu” (lk 372) jne.

Kuigi Võobus oli võitlev antikommunist, on ta „Usupuhastuse esimesed kajastused eestlaste juures ja nende saatus” kirjutatud marksistlikult klassivõitluse positsioonilt. Eesti kogudused tekkisid linnadesse organiseeritud võitluse tulemusena: „järeleandmisi oma koguduste loomiseks ei heidetud eestlastele rüppe kui heatahtlikke kingitusi. Selliste järeleandmistega eel pidid käima tugevad ja kindlad nõudmised. Siin on eestlased küll pidanud tegutsema kollektiivselt, olles organiseeritud gildidesse, korporatsioonidesse ja vendlustesse” (lk 380). „Valitseva klassi kõrgemad kihid aga ei ilmutanud mingit huvi usupuhastuse kui vaimse liikumise vastu. Evangeelne liikumine kergitas esile väärikuse ja õigluse mõisted, kuid neid kardeti valitsevas klassis kui surma. Siin valitseva dogma kohaselt oli maaisandate võim Jumalalt ja seega metsik süsteem jumalikult sanktsioneeritud” (lk 381).

Võobus on kõigis oma järeldustes kategooriline.³ Näiteks, et euharistia oli ilma veinita: „Siin ei jää küll mingit kahtlust selles, et õhtusöömaaja pühitsemise viis, mille vana süüria kristlus üle võttis palestiina ürgkristluselt, kasutas ainult leiba ja säilitas ka leiva

³ Vahel saab talle ta hoogne stiil saatuslikuks. Mind tegi täiesti nõutuks: „Apostlite tegude raamatus 2: 46 me loeme: „Nad viibisid päevast päeva ühel meelel pühakojas, murdsid leiba kodasid mööda, võttes rooga hõisates ja siira meelega.” Meie pilk kiindub siin kreeka sõnasse ἀγαλλιασις, mida eesti keeles on edasi antud „siira südamega”. See üksainsus sõna on küllaldane, et reljeefsel esile tuua selle rituaalse söömaaja mõtet: selleks on rõõm, üleolev rõõm” (lk 77). Otsisin üles artikli originaali Eesti Kirikust (1960, nr 10, lk 144–152), kus seisab: „ja nad viibisid igapäev ühel meelel pühakojas ja murdsid leiba kodasid mööda ja võtsid toidust rõõmuga”. Meie pilk kiindub siin kreeka sõnasse *agalliasis*, mida eesti

murdmise rituaali. [---] Ignatiose ja teiste kreeka autorite terminoloogia [on] seletatav ainult nõnda, et siin kajastub iidne õhtusöömaaja pühitsemisviis, mis tundis ainult leiba” (lk 76). Paraku, Paulus on kõik ümber teinud (1Kr 11: 23–26): „Sellised karakterjooned annavad hoopis uue värvingu rituaalile. Selles vibreeriv toon on täielik vastand sellele, mille me leidsime Jeruusalemma koguduse leivamurdmise praktikas, mis on seotud rõõmu ja juubeldusega. On päris ilmne, et Paulusel on siin silme ees seisnud kaasaja ühiskonnas tuntud surnute mälestusrituaalid, ja ta on neid teatud määral muustrina kasutanud õhtusöömaaja riituse kujundamisel enese poolt rajatud koguduste jaoks. [---] Suund, mille Paulus andis, sai muide selleks, milles hakkas liikuma edaspidine areng õhtusöömaaja teoloogias vanas kirikus” (lk 82).

Teine näide. Artiklis „Vahekord kaasinimesega kui eeldus osadusele Jumalaga” sedastab autor, et Jeesuse eetika laadi ja mõtte üle on palju diskuteeritud. Tema otsus on resoluutne: „On asjatu katsuda Jeesuse eetikat seletada mainitud viisil. Eespool tehtud tähelepanekud annavad aga meile võtme selle komplitseeritud küsimuse lahendamiseks. Siin oleme puudutanud perspektiivi ainult üldiselt. Laiem ja põhjalikum analüüs selles suunas avab uue

tõlkes on edasi antud „ilutseva ja kohtlase südamega.” Võobus esitab esmalt oma parafraasi, siis aga tsiteerib Harald Põllu Uue Testamendi tõlget 1938. aastast. Toimetamisel on algkeele sõna transkriptsioon asendatud kreeka tähtedega, ent fraasi *en agalliasei kai aphelotēti kardias* (1945. aastal viimast korda trükitud nn *vanas tõlkes*: „wõtsid rooga väga rõõmsa ja täieste waga südamega”) 1989. aasta tõlkest (mis Võobusel jäi nägemata) on tsiteeritud õnnetul kombel vale lõiku. Soov teksti kohendada on mõistetav: väide, et algkoguduse leivamurdmisel tunti ilutseva ja kohtlase südamega „üleolevat” (töenäoliselt mõeldud „ülevoolavat”) rõõmu, ei jäta nendest soliidset muljet. Aga niisugune see Võobuse keel ja stiil on (nt lk 79: „täielikult läbi nõrgunud rõõmust”).

lehekülje Jeesuse eetika käsitluse ajaloos” (lk 95).

Säärane enesekindlus on Võõbusele iseloomulik. Ta teab oma võimeid, väärtust ja erandlikkust. „Seni ei olnud kellelegi mõttesse tulnud küsida, et vahest on Idamaades senitundmatuid allikaid, millel on tähendus Euroopa vaimuloo valgustamisel. See ongi ülesanne, mille olen enesele võtnud. [...] Olen süstemaatiliselt välja otsinud peidukohtadest käsikirjalisi aardeid. Seega olen sooritanud midagi, mis kellelegi teisele ei ole pähe tulnud” (lk 7 ja 8).

Originaalne olla ei ole sugugi lihtne. Meie ainus egiptoloog Sergei Stadnikov alustab oma tutvustust: „Austatud lugejad, ma tõesti ei oska midagi kosta ühe imelise kokkusattumise peale: nimelt vastab käesoleva Arthur Võõbuse (1909–1988) valiktööde pealkiri üksüheselt teadusmaailma mõttes sugugi mitte vähemtähtsa vene arabisti – Ignati Julianovitš Kratškovski autobiograafilisele „Nad arabskimi rukopisjami” (Moskva, 1945). Käsikirjad olidki kahe teadusmehe tõeline kirk.”⁴

Kõige huvitavamad on käsikirjade leidmise lood. Kuigi „Teise maailmasõja ajal ja järel on süürlased põgenedes türklaste eest, suures puuduses ja viletsuses ise käsikirju hävitanud, kasutades neid tulematerjaliks” (lk 330), rääkimata sellest, mis sajandite jooksul võõrad on nende kirjavara teinud, võis hoolas järelnoppija mõndagi leida.

Treffneri Gümnaasiumi kolmest paralleelklassist siirdus 1928. aasta sügisel 13 noormeest Tartu Ülikooli usuteaduskonda, nende hulgas Arthur Võõbus ja EELK piiskop Karl Raudsepp, kes on kirjutanud temast monograafia. Raudsepp analüüsib, miks just Võõbusel õnnestus jõuda käsikirjadeni, mida teiste eest varjati. Üheks eelduseks oli, et ta ei olnud suure rahva liige, kellest teati, et nad röövivad. Võõ-

⁴ S. Stadnikov, Nädala raamat: Arthur Võõbus „Kummargil käsikirjade kohal”. – Eesti Ekspress 30. VIII 2009.

bus reisis Eesti passiga ja esines eestlasena. See oli reisimisel tülikas, kuid Oriendis kasuks. Teiseks oskas ta neid keeli, sai kõnelda otse ning palus üriku ainult lugeda ja siis pildistada. Kolmandaks, tal oli Damaskuses resideeriva süüria õigeuskiriku patriarhi kirjalik soovitus, mis avas peidukute uksed.⁵ Kuid lisaks oli tal oskus leida rahastajaid nii uurimismatkadeks kui ka leitu publitseerimiseks. Sest, nagu Annus nendib: süroloogia on küll kultuurilooliselt väga oluline, kuid kogu maailmas alafinantseeritud teadusharu, ning suurriikideski tegeldakse sellega vaid mõnes ülikoolis (lk 399).

Ühe „sädeleva aarde”, pärgamendile kirjutatud kalligraafilise prohvet Jesaja raamatu, leidis Võõbus süürlaste Markuse kloostris Jeruusalemmas. Selle avaldas Louvaini ülikool faksiimilena („The Book of Isaiah in the Version of the Syro-Hexapla”, 1983). Markuse kloostris käsikirjade kogu on korduvalt käidud inspekteerimas ja kataloogimas. Kuid Võõbus ei usaldanud katalooge ning vaatas kõik käsikirjad ükshaaval uuesti läbi. „Ja ennäe imet, mida ei võinud oodata – see ainulaadne aare, mida ei figureeri üheski kataloogis, oli nende käsikirjade hulgas! On selge, et kui mainitud teadlased käisid kloostris, kõrvaldati see, et ükski neist ei saanud seda näha. Kui kloostris asuvate käsikirjade kohta avaldati trükitud kataloogid, pandi käsikiri jälle tagasi oma kohale nüüd juba heas usus, et see on hästi kaitstud oma peidukohas ja et see sinna peitu ka jääb. Nõnda pidi ka see haruldane käsikiri mind ootama” (lk 364).

Kuna valimikust moodustavad tublisti üle kolmandiku peatükid Arthur Võõbuse doktoritööst, tuleks rääkida selle töö saatusest omal ajal. Uku Masing, kes oli Eesti Vabariigi lõpuaastatel Tartu Ülikooli usuteaduskonnas

⁵ K. Raudsepp, Arthur Võõbus 1909–1988. [Toronto, EELK Usuteaduslik Instituut]: 1990, lk 60–88.

nii üldise usundiloo kui ka Vana Testamendi õppetooli professor ning kelle käe all Vööbus õppis süüria keelt, kirjutas 1940. aasta aprillis oma retsensendi arvamuse kokkuvõtteks: „Minu arvates on kõige suuremaks puuduseks see, et autor on väga tagasihoidlikult teaduslik. [...] Mulle jääb tunne nagu autoril oleks just puudu laiast silmaringist, polyhistorikkusest. Nii oleks mu arvates olnud ilmtingimata vajaline mingi teatmeteose varalgi ajada joon india ja syyria askeetide vahele ja kaaluda küsimust, kas ei ole tegu kaudsete india mõjudega, mystika puhul oleks võinud mingi pilgugi heita araabia varasemasse mystikasse, mis peab olema syyria ja india mõju all, sest pärslasil ei olnud teda ju algselt olemaski. [...] Lyngad, mis leiduvad töös ongi osalt tingitud sellest, et autor õigel ajal ei tutvunud syyriakeelega ja araabiakeelset kirjandust tunneb ainult tõlgete kaudu. Mu arvates aga ei ole hästi võimalik mõne ala üle kirjutada, kui selleks pole veel kõiki eeldusi.”

Masinguga sarnasel arvamusel olid ka teised retsensendid, apostliku õigeusuteaduse professor Vassili Martinson ja kirikuloo professor Olaf Sild, ning töö anti Vööbusele paranduste sisseviimiseks tagasi. Kaks nädalat hiljem esitas ta aga teaduskonnale oma käsikirja ilmselt ulatuslikuma variandi, kus aga nõutud parandusi tehtud ei olnud, ning see tunnistati lõplikult vastuvõetamatuks. Tartu Ülikooli usuteaduskond likvideeriti 7. augustil 1940, Saksa okupatsiooni ajal seda ei avatud. Hoolimata eksamite üldkorraldaja, (endise) Uue Testamendi professori Siegfried Aaslava vastuseisust sai Vööbus 1943. aasta jaanuaris doktoriks.⁶

Dissertatsioonides diskuteeritakse teiste teadlastega. Nagu valimikus ülli-

tatud väitekirja osadestki näha, ei polemiseeri Vööbus peaaegu üldse, tema lihtsalt kirjeldab süüria munkluse mõningaid aspekte. Masing, Martinson ja Sild vana akadeemilise koolkonna meestena ei pidanud seda piisavaks. Sama jätkus nõukogude ajal usuteaduse kõrgemas katsekomisjonis ja Usuteaduse Instituudis – juba magistritööle seati lattu nii kõrgele, et mitu tööd lükati tagasi. Õigusega või mitte, aga ju selline nõudlikkus on väikese teadusühiskonna puhul paratamatu, et vältida kraadide inflatsiooni. Nagu Masing põhjendas oma otsust Vööbuse töö kohta: „Ta on küll parem kui mõnigi seni-seist teoloogia doktoritest, kuid nende madalat taset ei tohiks tunnistada normaalseks ega pidada kõike rahuldavaks, mis yletab selle madala taseme.”

Mis puutub Vööbusesse, siis otsus tema kohta oli formaalselt küll põhjendatud, ent ei tabanud tuuma. Asi ei ole selles, et „ükski prohvet ei ole kuulnud oma kodumaal”. Pigem tõigas, et temast ei pidanudki saama kabinetiteadlane, vaid üledukas käsikirjade kütt. Süüria kirjanduse tundmine oli vaid eelduseks, et suuta hinnata, kas mõni ettejuhtuv käsikiri on midagi väärt või mitte.

Kokku avaldas Vööbus paarkümmeend köidet enda avastatud dokumente. Ta tegi Idamaadele 34 uurimisretke, pildistas 23 erinevas maailma paigas kokku 695 käsikirja ja tema süüria käsikirjade filmikogu sisaldab viimaste andmete kohaselt ca 60 000 fotot, seega ligikaudu 120 000 lehekülge tekste. Amar Annus leiab: „Kui Vööbus oleks elanud kümme aastat kauem, oleks ta jõudnud kirjutada veel palju kõiteid.” Mina ei ole nii kindel, kas ühelt, pealegi 80-aastaselt mehelt tohib nõuda nii palju.

Väitekirjal põhinev sari süüria munklusest („History of Ascetism in the Syrian Orient. A Contribution to the History of Ascetism in the Near East”)

⁶ A. Gross, Uku Masing Vana Testamendi teadlasena Tartu Ülikoolis 1926–1940. Tartu: 1997 (magistritöö käsikiri, lk 44–45).

oli plaanitud viieköitelisena, kuid sellest ilmus ainult kolm köidet, viimane postuumselt aastal 1988. Mahukast „Süüria kirjanduse ajaloo” mis oli kavandatud kolmeköitelisena, ei saanud valmis mitte ühtegi köidet. Annus arvab: „Sellest on kahju, sest A. Vööbuse eruditsioon süroloogias oli erakordne ning unikaalselt pädev mainitud teoste kirjutamiseks. Oma rikkalike käsikirjaleidudega pööras ta täiesti uue lehekülje süroloogias ning varustas ainuiskuliselt mitu põlvkonda teadlasi unikaalse uurimismaterjaliga, millest ainult temal oli küllaldane ülevaade. Nõnda jääb maailm veel kauaks temalt õppima.”⁷

Jahipidamises ja ka teaduses on nii, et ühed on ajajad ja teised varitsuses olevad püssimehed. Tõeliselt vägeva fantaasia ja sünteesivõimega mehi ei ole üldse kuigi palju. Näiteks Vana Testamendi ajaloolis-kriitilises uurimises on sellised suurkujud Julius Wellhausen ja Hermann Gunkel, kellest ei pääse üle ega ümber. Neile võrdväärseid ei ole aina spetsialiseeritumaks muutumas teadusmaailmas eriti loota.

⁷ A. A n n u s, 100 aastat maineka teadlase Arthur Vööbuse sünnist. – Eesti Kirik 29. IV 2009.

Ent on üks teine tee, mis tagab nime püsimise. Kes teab praegu Johannes Silveti lingvistikaalaseid kirjutisi? Aga kõik teavad, et „Silvet” on, vaatamata vahepeal inglise keeles toimunud arengutele, usaldatav sõnaraamat. Kui eesti ajaloolased toetuvad „Bungele”, siis ei mõtle nad selle baltisakslase paratamatult aegunud teadusartiklitele ega -raamatutele, vaid Friedrich Georg von Bunge „Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten”i” köidetele.

Vööbuse süüria käsikirjade uurimise instituut, *The Institute for Syriac Manuscript Studies (The Arthur Vööbus Collection on Film)*, asutati tema koduülikooli juurde Chicagos 1979. aastal. Aastal 2005 jõudis selle kogu säilitaja, Luterliku Teoloogia Ülikooli juhatuse ja raamatukogu, kokkuleppele Chicago ülikooli Idamaade instituudiga, mille kohaselt viimati mainitud institutsioon võttis vastutuse Vööbuse kollektiooni pikaajalise säilitamise ja kasutamise eest.

See on eestlase puhul fenomenaalne saavutus.

TOOMAS PAUL

PEETER OLESKI ÜLEMLAUL FAKTOGRAAFIALE

Peeter Olesk. Filoloogia tõeline tähendus. Koostanud Simo Runnel. Tartu: Ilmamaa, 2008. 455 lk.

55-aastaselt Peeter Oleskilt ilmus detsembris 2008 raamat „Filoloogia tõeline tähendus”. Raamatu 455 leheküljel on 59 Oleski kirjutist, ilmumisandmed viidete ja märkustega, nimeloend ja Simo Runneli järelsõna. Raamat on eeskujulikult koostatud ja komponeeritud. Oleski kohta on antud otsesõnaline iseloomustus: „Peeter Oleskile on omased

kõrged moraalsed nõudmised. Ta hindab ka tüütu töö tegemist, kui see on vajalik töö viljadest rõõmu tundmiseks. Inimeste juures peab ta lugu põhjalikkusest ja universaalsusest, osates ise kirjutada asjatundlikult peale humanitaarteaduste ka reaalteadustest, meenutades niiviisi oma keskkooliklassi kallakut” (lk 439). Siinkohal võikski meenutada Oleski minevikku: Tallinna 1. Keskkooli matemaatika-füüsika klassis õppis ta aastail 1969–1972. Siis tulid eesti filoloogia õpingud Tartu

Riiklikus Ülikoolis, järgnes okupatsiooni- ja stagnatsioon oma piirangute- ja, seejärel iseseisvas Eesti Vabariigis juba n-ö karjäär kas mingi direktori või ministrina (muuhulgas isegi rahvastikuminiistrina!) ja lõpuks Tartu Tähtveres vabakunstniku amet. Viimasel ajal on ta silma hakanud kirjutistega meie kollase ajakirjanduse lipulaevas Õhtuleht. Selle väljaandega ei ole aga kõnesoleval raamatul tõsisemat seost.

„Filoloogia tõeline tähendus” liigub akadeemilistes sfäärides, eelkõige Tartu kultuuriruumis – seetõttu võib tänast Oleskit pidada ka mütoloogilise „Tartu Vaimu” üheks silmapaistvaimaks esindajaks. „Filoloogia tõelise tähenduse” lähtepunktiks on avapala „Kaks meest on rohkem kui kaks meest”, dateeritud 6. oktoobriga 2002. Siin edastab Olesk oma kujuteldava jutujamamise Gustav Suitsuga, kes teatavasti oli Tartu Ülikooli kunagine legendaarne kirjandusprofessor. Mainitud avapala avab ühemõtteliselt autori akadeemilise unistuse olla Gustav Suitsu mantlipärija. Seda unistust on läbivalt tunda. Kahtlemata on Olesk Suitsu postuumne õpilane.

Olesk on perfektne faktograaf, ja see on igati kiiduväärt. Tema põhilist metodoloogilist lähenemisviisi võikski iseloomustada kui biograafilis-bibliograafilist. Domineerima jääb seejuures selgelt väljajoonistuv morbiidsus: suhteliselt palju on nekrolooge, samuti mälestusi sellest, mis kunagi on olnud ja mida enam tagasi ei saa. Nii või teisiti, faktitäpsus on Oleski raamatu selgroog. Perfektse näite sellest annab aastal 1987 avaldatud „Materjale Gustav Suitsu eluloo kohta”. Faktitihedus on siin hämmastav. Kõik on täpselt fikseeritud, ja see on hea.

Võib-olla on Olesk isegi praeguse Eesti Vabariigi kõige täpsem faktograaf. Seda ka n-ö olmelises plaanis. Näiteks saame me lk 267 teada, et Harald Peebu viimasel suvel aastal

1998 tavatses Olesk pärastlõunati ja ilma ette teatamata siseneda, suitsukõrvaseks kaasas paar õlut, tagauksest (*sic!*) otse professori töötuppa, kus paari tunni jooksul räägiti kirjandusprofessori n-ö unustatud õpingukaaslastest. Sellist igalaadset faktograafiat on raamatus ohtrasti, ja kahtlemata on see igalaadsus teose suureks väärtuseks. Selles on Oleski unikaalsus ja õigustatus. Sest, olgem ausad, kui palju tänases Eestis on ikka professoreid, kes tolereeriksid tagaukse kaudu ja ilma ette teatamata nende töötuppa sisenevat õllepudelitega kultuuritegelast. Ja loomulikult on raske ette kujutada, mida oleks Gustav Suits niisugusest õllepudelitega sisenejast arvanud. Oleski nägemuses oleks professor Suits seepeale ilmselt vestelnud teemal „kaks meest on rohkem kui kaks meest”. Võib olla. Kõik võib olla. Gustav Suits enam ju ei kõnele. Tema eest kõneleb Olesk. Kuigi tegelikult ei ole Oleski akadeemilist ambitsiooni täies mahus rahuldanud, sest kirjandusprofessori toolile istuma pole ta ise seniajani veel pääsenud.

Oleski teine (mitteametlik!) suunaja oli Nigol Andresen, keda tihtilugu peetakse eesti üheks olulisemaks vasakpoolseks intelligendiks, tüüpiliseks juunikommunistiks. Kõnesolevas raamatus on (lk 397) antud intrigeeriv iseloomustus Andresenile: „... romantiline – sest Nigol Andresen oli loomuldas romantik – riigikukataja polnud mõelnud sellele, et kui sa oled otsustanud okupatsiooni kasuks, pead sa tegelema ka okupeeritud riigi haldamisega.” Kirjandusteadlasena oli Andresen faktiaustaja, lisaks aga veel eestiaegse n-ö klassikalise eruditsiooni kehastaja ja olulisel määral Gustav Suitsu fänn. Kindlasti võime selles (piltlikult öeldes) Suitsu-Andreseni ühises kujundamistöös näha Teise maailmasõja järgse eesti humanitaaria vundamenti. Sellel alusel seisev Olesk on seega tüüpiline

eesti nõukogude intelligent, kelle küpsusaastaid märgatavalt kujundas veel kolmanda tegurina Eesti taasiseseisvumine oma sinimustvalge romantika, poliitilise karjääri võimaluste ja kultuuritegelaste liigitamisega kvislingiteks ning kollaboratsioonistideks.

Kõnesolevat raamatut ilmestab veel eriline, olesklik edevus, egotsentrism. Teisisõnu – tihti jääb mulje, et Olesk ei armasta mitte niivõrd sõna või filoloogiat, vaid eelkõige iseennast nii sõnas kui ka filoloogias. See mõjub häirivalt, vahel suisa koomiliseltki. Näiteks kirjutises „Elu ja teadus”, kus põgusalt kirjeldatakse Paul Ariste üht teaduskirjanduse kättesaadavust käsitlevat jutujutamist Soome lingvistiga, lisab Olesk põhimõtteliselt: „Meil siin pole rohkem

kui hädapärast riulijagu, kurtis soomlane ja küsis, kuidas teil Tartus on. Paul Ariste, niisugustes asjades muide väga tundlik, oli talle vastanud, et eks meil ole ka ikka midagi. Mis meil on, küsisin mina, teades omast käest, et mitu üldkeeleteaduslikku käsiraamatut olin ma akadeemikule ise kinkinud – noore tudengi lihtsameelsus, et üliõpilane võib neid lugeda, aga professor peab neid tundma” (lk 242). See on oluline ülestunnistus, sest just siin avaneb tegelik Olesk. Niisiis, mis oleks akadeemik Ariste olnud ilma üliõpilase Oleski kingitud „üldkeeleteaduslike käsiraamatuteta”, mida „professor peab tundma”!

TOOMAS LIIV

KÕRGHARITUKS SELGES EESTI KEELES

Reet Kasik, Mati Erelt, Tiiu Erelt. Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele. Toimetanud Tiiu Erelt. Tartu, 2007. 181 lk.

Ajal, mil pahatihti kiputakse panema võrdusmärki rahvusvahelistumise ja ingliskeelsuse vahele, on vaja rohkem kui varem teadvustada emakeelse kõrghariduse ja kultuuri osa rahva isolemise tagatisena. Iga üllitis, mis seda teeb, on teretulnud ja hädavajalik. Aastal 2005 ilmus soome keelest eestindatud mahukas teos „Uuri ja kirjuta”,¹ mis loodetavasti on juba andnud eesti teadlastele tuge uurimistöö ladusaks emakeelseks kirjapanekuks. Rahvusvahelise rakenduslingvistika ühingu ajakirja 2007. aasta number on tervenisti ülemäära ingliskeelestunud teaduse ohtudest ja keelilise mitmekesisuse olulisusest.² Tõik, et mujalgi peetakse

emakeelset teadustööd väärtuslikuks, peaks märksa vähendama ühe osa teaduses ja teaduse ümber tegutsejate alaväärsushirme.

Raamatu „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele” autorid rõhutavad saatesõnas õigesti hariduse ja teaduse keele olulisust teiste allkeelte toitjana. Saab vaid nõustuda soovitusel koostada teadustekst sujuva, kergesti loetava ja täpsena (lk 68 jj). Väga hea on, et käsitletakse lühidalt ja selgelt mõiste ja termini vahekorda, sest paraku kiputakse neid veel ülikooli lõputöödeski segi ajama. Tarvilik on ka kindel seisukoht võõrterminite ületähtsustamise vastu (lk 139). Hästi on juhitud tähelepanu sellele, et erialasläng pole oskuskeel.

Lauseehituse osa algab loogiliselt öeldise vormistusraskusi tutvustades. Põhjendatakse, miks ei tohi täis- ja

munication Today. Guest Editors Augusto Carli, Ulrich Ammon. (AILA Review, Vol. 20). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007.

¹ S. Hirsjärvi, P. Remes, P. Sajaavaara, Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina, 2005.

² Linguistic Inequality in Scientific Com-

enneminevikku asendada lihtaegadega. Võinuks siiski mõtlevale lugejale seletada, et tegu on vene keele mõjuga, mida oleks eriti oluline teada paljudel ülikoolides õppivail eestivenelastel.

Võõrmõju lähtekeel on nimetamata ka kahe laviinina levinud pseudotuleviku vormi puhul. Neist ühe kohta märgitakse: „...kui on võimalik kasutada teistsugust väljendusviisi, võiks võõrmõjulisele eelistada seda” (lk 87) Väga õige põhimõte, mis väärib rõhutamist nii selle germaanimõjulise *saama*-tuleviku kui ka venemõjulise *hakkama*-tuleviku puhul. Viimane on päris maha vaikitud, väidetakse koguni, nagu oleks *hakkab* samasugune tulevikutähendusega verbivorm nagu *tuleb* jts. Ei sõnagi sellest, et *hakkama* väljendab eesti keeles eelkõige algusfaasi (vrd *hakkas hoolitsema*). Jääb arusaamatuks, miks lause *Lastekodudes saab olema töötaja, kelle... on hea, kui on halb Kuidas saab olema toetuste ja ülemineku- perioodide suhe*. Asjatut ebakindlust kumab sõnastuses liiga tihti, nt „Kindlasti peaks aga hoiduma *saama*-tuleviku kasutamisest aktiivse tegevuse puhul” (lk 87). Kas siis peab kindlasti või vaid tingimisi?³

Hästi on juhitud tähelepanu *mas*-tarindi liigkasutamisele ja meenutatud tähendusi, milles see vorm on sobiv. Siingi võinuks tõdeda, et liialdused on paljus tingitud inglise ajavormi *present continuous* mõjust.

Üliõpilastööde juhendite nõue, et töö tuleb kirjutada umbisikulises tegu- moes, on viinud selle vohamiseni neiski lauseis, kus tegija on olemas: seda väljendatakse *poolt*-tarindiga, just nagu oleks tegu indoeuroopa passiiviga. On igati asjakohane, et sellele eestipäraseid asendusvõimalusi pakutakse. Ei saa aga nõustuda väitega: „Eesti keeles on *poolt*-tegijamäärusega laused päris vastuvõetavad juhul, kui näidatakse

³ Vt põhjalikumalt P. N e m v a l t s, Pigem oma kui võõras! („Muutuv keel”). – Keel ja Kirjandus 1999, nr 11, lk 756–763.

üksnes tegijate ringi, institutsiooni vms, kuhu „umbisik” kuulub või keda ta esindab, mitte aga konkreetset isikut ennast. Nt *See ettepanek lükati tookord valitsuse poolt tagasi*” (lk 89). Selline struktuur jääb võõrapäraseks kantseliidiks nii või teisiti.

Veidi enam kui ühel leheküljel vaadeldakse sageli esinevaid rektsiooni- eksimusi. Siin juhitakse küll lugeja ka ÕS-i ja Mati Ereleti raamatu „Lause õigekeelsus” juurde, kuid samuti oleks võinud viidata Raili Pooli töödele „Eesti keele verbirektsioone” ja „Eesti keele sihitise ja rektsiooni harjutusi”.⁴

Määruse alapeatükis on lühidalt juttu kõige paremini omamist väljendama sobivast mallist *mul on*, mõne kaas- sõna (väär)kasutamisest ning tarbe- tuist *lt*-määrsõnadest.

Nenditakse, et ajamääruse käändena levib nimetav muuhulgas kuupäeva ja aastaarvu puhul. Väidetakse (lk 104), et „...kümnest suuremate arvude korral on alalütlevas käändes järgarv asenda- tud nimetavas käändes põhiarvuga, väiksemate arvude korral nimetavas käändes järgarvuga.” Asi on hullempi, sest üha enam kuuleb lauseid *Koosolek on kümme jaanuar* jms. Siin ei ole abi malbest üleskutsesest „Väljaspool kõne- keelt püüdkem siiski jääda traditsiooni- lise väljendusviisi juurde” (lk 104). Sel- gus nõuab järgarve ajamäärusena alal- ütlevas ja öeldistaitena nimetavas. Arvsõnu tuleb kasutada õiges tähendu- ses ja vormis: põhiarv tähistab hulka, järgarv hulgas järjestumist. On suur vahe, kas katse toimub seitsmel päeval või seitsmendal päeval. Kõige parem oleks, kui sellele pöörataks piisavalt tähelepanu juba üldhariduskoolis ja kõik õpetajad suudaksid kontrollida iseenese keeletarvitust.

⁴ M. E r e l t, Lause õigekeelsus. Juhatu- sed ja harjutused. Tartu, 2006; R. P o o l, Eesti keele verbirektsioone. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001; R. P o o l, Eesti keele sihitise ja rektsiooni harjutusi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, [2006].

Hulgasõna *enamik* kõrval võinuks vaadelda ka nimisõna *enamus* kasutamiskonteksti – eriti seoses leviva väärarvamusega, nagu oleks tegu muutumatu sõnaga. Ei hulgasõnade ega eituse käsitluses ole osutatud sõnade *mõlemad* ja *kõik* tähendusmahu erinevusele jaatus- ning eituslauses, kuigi üha sagedamini kasutatakse neid vääralt.

Sõnajärje osas vaadeldakse lause infostruktuuri, öeldisverbi asendit lauses ning määruste ja täiendite järjestust. Tõdetakse, et tüüpilisi vigu on olulisima info paigutamine lauses valesse kohta.

Ootamatult rangelt esitatakse jaotise „Määruste järjestus” neljal real väide, et ajamäärus paikneb kohamäärusest eespool (lk 117).

Kõige pikemalt on käsitletud täiendite paigutust, millest võib sõltuda mõiste maht või kogu lause tähendus. Siin on asjalikult soovitatud „Määratlevad hulgasõnad *kõik*, *terve* ja *kogu* paiknevad kõige ees” (lk 121), aga lisada võinuks, et ka umbmäärastava hulgasõna *üks* koht on fraasi algul või on see tihti hoopis ülearune. Väga vajalikult suunatakse märkama seda, et omastavalise eestäiendi asemel kasutatakse liigselt järeltäiendit.

Rinnastuse käsitlus keskendub ainsuse ja mitmuse vahekorrale, probleemistik on esitatud üldiselt täpselt. Ometi jäetakse lugeja mõistatama, miks tuleb eelistada ainsust ***Eesti ja Läti president*** kohtusid *Valgas*, kui kohe seejärel ebamäärastatakse (lk 124): „Tegelikus kasutuses kohtab üsna sageli ka mitmust, nt ***Eesti ja Läti presidendid*** kohtusid *Valgas*. Sedagi ei tasu veaks pidada, kuigi soovitatav on ainsus.” Muidugi ei ole see tarind grammatiliselt vigane. Jäetakse aga ütlemata, et viga võib tekkida tähenduse täpsuses. Järgnev väide „Mitmuse kasutusel ei ole sisulisi eeliseid ainsusega võrreldes” on lausa eksitav. Sisutäpne on mitmuse vorm juhul, kui rinnas-

tatud fraasid märgivad mitut osalist, näiteks kui oleksid kohtunud kõik senised Eesti ja Läti presidendid. Sel juhul on hoopis ainsus väär. Ja vastupidi: kui kummaltki poolt on vaid üks osaline, on mitmus sisuline viga.

Asesõnade täpset kasutamist soovitades jõutakse sammuke lähemale tekstisisestele (viite)seostele. Tekstisidususe vahendeist pööratakse põgusalt tähelepanu ka väljajätule ja kordusele. Ehk olnukski õpiku kui terviku seisukohalt parem käsitleda neid seiku lauseehituse asemel teksti sidususega seoses.

Lausete ühendamise peatükis vaadeldakse „Täiendlause” all põgusalt üksnes sidendeid, nende ainsuslikkust. Paaril leheküljel leidub lauselühenditega seostuvaid soovitusi ja lühidalt taunitakse nominaalstiili. Sellega ammen-dub kogu lausete ühendamise peatükk. Ometi saab neid liita väga mitmesuguse struktuuriga põim- ja rindlauseteks.

Reet Kasikult on ülevaade tekstilisusest ja tekstiliikidest. Üksikasjalikumalt käsitletakse ametikirju ning teadusteksti. Õppijat veendakse kirjutama selgelt, konkreetset ja tihedalt. Antakse nõu nii teksti struktuuri, liigenduse kui ka refereerimisvõtete asjus. Konkreetsete näidete varal pannakse õppur mõtlema, kellele ja kuidas ta peaks kirjutama, et tekst saaks täpne ja sujuv.

Ülesandeid ja harjutusi leidub peaaegu iga alapeatüki järel ning kohati nende seeski. Nii peaks olema võimalik kõike loetut kinnistada. Kas aga iga teema puhul piisavalt, on iseküsimus. Siiski jääb lahtiseks, kas ja kui võrd sobib see õpik iseõppimiseks või kas peaks loodetama eriala või väljendus-õpetuse õppejõudude abile. Reet Kasik on mitmele ülesandele lisanud põhjaliku kommentaari, mis võimaldab iseõppijal väga hästi toime tulla. Paljusid harjutusi saab kindlasti edukalt rajada enesekontrollile, ent mitte kõiki, väljendusõpetuse õpetajaid aga kõrgkoolides veel napib. Õpiku kasutamist hõl-

bustavad peatükkide algul sõnastatud 3–5 põhiküsimust.

Kaanelt võib lugeda, et raamatu eesmärk on õpetada, kuidas koostada tekste, moodustada korrektseid lauseid, kasutada keelehooldeallikaid. Selles järjestuses lugejale teemasid esitataksegi, mis tundub mõneti äraspidine. On küll loogiline alustada tekstipeatükke küsimusega „Kuidas siduda lauseid tekstiks?” (lk 9), ent pole niisama loogiline, et sellega algab kogu raamat, mis peaks aitama õppuril oma mõttekäiku ladusalt väljendada. Ei alusta ju kirjutaja kõige mahukamast üksusest, tekstist. Lause käsitus algab aga alles lk 85 (ptk 6) ning lõpeb 8. peatükiga „Lause ühendamine”. Just sellele peaksid väljendusõpetuses järgnema tekstipeatükid. Metoodika seisukohalt kaheldav on praegune olukord, kus harjutuses nõutakse lahendusi, mille võimalusi selgitatakse alles mõnes järgmises peatükis – isegi kui ristviidetega on püütud asja parandada. Omakorda enne lausemoodustuse peatükke võinuks olla lk 138 algav peatükk 9, mis vaatab peamiselt mõisteid ja termineid ning püüab juhtida tähelepanu mõningaile oskusteksti seikadele, mida käsitletakse pikemalt raamatu teistes osades.

Kasutatud töödest puuduvad kirjandusnimestikust Age Allase, Ilmar An-

velti, Enn Veldi „Inglise-eesti eksitus-sõnastik” (Tartu, 2005), Peeter Pälli „Maailma kohanimed” (Tallinn, 1999), Eduard Vääri, Richard Kleisi, Johannes Silveti „Võõrsõnade leksikon” (Tallinn, 2000) ja Tiiu Ereli „Eesti keelekorraldus” (Tallinn, 2002).

Raamat „Eesti keele väljendusõpetus” on suures osas enam-vähem identne samade autorite teiste raamatutega, neist Reet Kasiku „Sissejuhatus tekstiõpetusse”⁵ ongi üliõpilasele märksa loetavam ning ka Mati Ereli „Lause õigekeelsust” on hõlpsam lugeda, sest selgitused ja näited on sobivalt paigutusega eristatud. Tiiu Ereli „Terminiõpetuse”⁶ maht võib üliõpilast esialgu ehmatada, kuid märksõnaloendi abil või õppejõu soovitusel on sealtki võimalik hakatuseks kõige vajalikum üles leida. Mida rohkem on selget eestikeelset teadust ja kõrgharidust edendavat kirjandust, seda parem. Veel parem, kui see oleks sisult mitmekesine. Hea, kui on võimalus valida.

PEEP NEMVALTS

⁵ R. K a s i k, Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

⁶ T. E r e l t, Terminiõpetus. Tartu: Tartu Ülikool, 2007.

EESTIKEELNE VENE PÄRIMUSTE KOGUMIK

Nadežda Morozova, Juri Novikov. Isevarki Peipsiveer. Eesti vanausuliste folkloorist ja pärimuskultuurist. Tekstid vahendanud eesti keelde Zemfira Lampmann ja Marju Kõivupuu. Toimetaja Marju Kõivupuu. Tartu: Eesti vanausuliste kultuuri- ja arendusühing, 2008. 193 lk.

Me kipume unustama, et hilisimmigrantide kõrval elab Eestis ka venelasi, kes on olnud meie kaaskondsed juba

kolm sajandit. Need on vanausulised, kes usulise tagakiusamise eest põgenesid leidsid pelgupaiga Peipsi veeres juba XVII sajandi lõpul või XVIII sajandi alguses. Unustus on tingitud muidugi teadmatusest. Arvustatav raamat tutvustab meile Peipsi-äärsete vanausuliste pärimusi. Minu teada on see esimene kohalike venelaste pärimusi käsitlev eestikeelne raamat ülepea ja seega vägagi tervitatav.

Meie rahvusvähemuste pärimusi on

küll kogutud, kuid mitte avaldatud ega tutvustatud. Eks see johtu sellest, et omigi pärimusi on nii ohtralt kogutud, et neist puudub tänini rahuldav ülevaade. Tõsi, Oskar Loorits on tegelnud ka vene pärimustega. Juba 1940. aastal ilmus ÕES-i aastaraamatus artikkel vene ja setu naistepühadest. Paguluses avaldas ta koguni kaks vastavasisulist monograafiat: „Die heilige Kassian und die Schaltjahrlegende” („Püha Kassian ja liigaasta legend”) sarjas FFC (nr 149) aastal 1954 ja aasta hiljem Berliinis „Der heilige Georg in der russischen Volksüberlieferung Estlands” („Püha Jüri Eesti vene pärimustes”). Need on küll uurimused, kuid Loorits esitab oma meetodi kohaselt rohkesti näiteid (tsitaatide või refereeringutena). Paraku piirduvad need käsitletava teemaga. Seetõttu on teretulnud igasugune ülevaatlikum materjali esitus, nagu seda on Leedust pärit vanausuliste uurijate Nadežda Morozova ja Juri Novikovi teos. On mõistagi mõnevõrra nukker tunne, et meie keskel ei ole folkloristi-filoloogi – olgu ta venelane või eestlane –, kes oleks pühendunud vanausuliste pärimusainese tutvustamisele või uurimisele. Lootkem siis, et see teos ärgitab meiegi teadlasi vastavale tööle. Kui kõrvutada eesti ja vene folkloori, siis on paratamatuks vaheastmeks kohalik vanausuliste rahvapärismus, mis on ühelt poolt arhailisem, teiselt poolt aga eestimõjulisem kui Peipsi-tagune vene pärimus.

Ent tagasi raamatu juurde. Tutvustatav aines on esitatud 13 peatükis. Nende poeetilised pealkirjad pole ehk alati õnnestunud, kuid alapealkirjad avavad peatüki sisu. Esimene hõlmab vaimulike laule (10 teksti, neist laule 8), teine tšastuškasid ehk nelikvärsse (68 teksti), kolmas religioosset käitumist (36 teksti), neljas uskumusi ja kombeid (28 teksti); järgnevad teated argielust ja majapidamisest (14 teksti), lood kalapüügist Peipsi järvel (38 teksti),

kalendrikombed (49 teksti), pulmakombed (64 teksti, nende seas viis laulu), surma- ja muud ended (37 teksti), muistendid ja legendid (52 teksti), uskumused ja loitsud (32 teksti, nende seas üks itk); vanasõnad, kõnekäänud, ütlemised (96 teksti ja eraldi 19 teksti, mis on jäädvustatud 2006. aasta ekspeditsioonil) ja viimasena mõistatused (25 teksti). Ehkki puudame muinasjutte, annavad 549 teksti päris kena ülevaate nimetatud rahvakillu pärimustest.

Raamat on rikkalikult illustreeritud: teksti kaunistavad 32 värvilist ja 14 mustvalget joonistust. Kunstnik Pavel Varunini naivistlik stiil seostub hästi tekstide naivistlik-religioosse sisuga. Tulemuseks on suurepärase tervik. Eraldi tuleb esile tõsta esi- ja tagakaanne sisekülgedel olevaid piirkonna kaart-skeeme. Tõsi, üks neist võinuks olla või koguni pidanuks olema eesti-keelsete kohanimedega. Koguduste-puu juures korvatakse see pildiallkirjaga, kus on antud ka eestipäraseid nimed (lk 24).

Usutavasti pole teose koostajad folkloristid, mis mõneti seletab pentsikusi materjali jaotamisel. Kas tekstid 4–6 (lk 37–38) on tõesti vaimulikud laulud? Tahaks mõnda seletust, põhjendust, funktsiooni! Tekst 9 on pigem ballaad („Bojaarinna Morozova”, lk 39). Tekstile 10 on vähemalt lisatud seletav põhjendus. Kas tekst 1 (lk 57–58) ei peaks olema vaimulike laulude rühmas? Kalendritavade juurde peaksid kuuluma ka tekstid 17–19 (lk 178), samuti tekst 29 (lk 179). Kalendritavade juures on mõnigi kord jäänud märkimata see püha või päev, millega vastav tava on seotud (nt tekst nr 2, lk 105; nr 3, lk 106; nr 9–10, lk 107 ja mujal). See ehk ei segaks, kui vastavad tavad oleksid järjestatud n-ö kalendaarselt. Paraku on ainek esitatud segiläbi: alguses jõuludest jaanipäevani, siis vana-aastast mihkclipäevani, taas uusaastast jaanipäevani, siis üksikteated jüripäe-

vast, nigulapäevast, Kaasani jumalae-
ma päevast ja lõpuks veel jaanipäevast.
Miks nii?

Peatükis „Uskumusi ja loitse, endeid
ja maagilisi toiminguid” võiksid mõned-
ki tekstid kuuluda religioossete käitu-
mistavade alla (näiteks tekstid 3–9),
teised taas peatükki „Uskumusi ja loit-
se” (tekstid 16, 22–27, 29–32).

Materjali liigitamise üle võib nurise-
da ja peabki seda tegema, kuid saame
siiski ülevaate, mis aitab hõlmata
esmakordselt tutvustatavat ainestikku.

Hoopis teine on väljaande n-ö tea-
duslik pool. Esialgu näis, et tegu on
rahvaliku, populaarse teosega. Aga siis
ilmnesid teaduslikud ambitsioonid.
Milleks on vaja ingliskeelset resümee-
d, mis pole pealegi koostajate sulest?
Tekstikogumikku on ülepea raske resü-
meerida. Kas toimetaja tõesti arvas, et
Marina Grishakova suudab ühel lehe-
küljel summeerida 190-leheküljelist
teksti? Palju hullem on see, et tekstide
päritolu on olulises osas segane. Tõsi,
umbes sadakond teksti on varustatud
arhiivianalüüsiga: ERA vene, RKM
vene ja TRÜ VKK (ilmselt Tartu ülikoo-
li vene keele ja kirjanduse kateeder).
Üle saja teksti on varustatud imeliku
ja lahti seletamata viitega C või c (kas
mitte *страница* 'lehekülj?'). Näiteid
leiab järjepanu lk 112 ja 113 (nt C. 57,
N° 135). Mõne teksti all (lk 188 ja 189)
on pelk N°. Mõnikord on numbrile (ja
C-le) lisatud ka teate edastaja nimi.
Ilma igasuguste andmeteta, ka nimeta,
on 126 teksti. 117 teksti on küll nime-
ta, aga müstilise C- või c-ga. Mõistagi
puudub jutustajate (ja kogujate!) regis-
ter. Kasulik oluks ka külade loend,
kust lood kirja pandud. Tõsi, toimetaja
sõnab (lk 5), et viiteaparatuur järgib
koostajate seatud „reeglistikku”. Väide
on imelik, sest reegleid ju pole. Toime-
taja, kes on folklorist, doktor pealegi,
võinuks ju koostajatelt küsida lisatea-
teid viidete kohta (näiteks nende C-de
ja N°-de tähendust). Oletatavasti on

tegemist koostajate eneste kogutud
ainesega. Kui nii, siis tulnuks seda ka
mainida. Viidetest lähtudes on koostaja-
te kogutud tekste rohkesti, tervelt 175
ehk peaaegu kolmandik tekstidest. Kui
liita nendega veel andmeteta ja C-ga
(*resp.* numbriga) tekstid, siis on koosta-
jate kirja pandud juba neli viiendikku
tekstidest. See on muidugi tubli. Aga
huvitav ja asjasse puutuv oluks ka
teada saada, kui palju on vanausuliste
folkloori ERA-s ja TÜ vastavates
kateedrites. Vene folkloori on ju üks-
jagu kogutud ja ilmselt on see kohalike
venelaste pärimus, mitte hilisimmig-
rantide oma – vähemalt olulises osas.
Kahjuks ei viita sellele toimetaja ega
koostajad oma sissejuhatuses.

Põhjust oleks veel kõnelda toimetaja-
tööst. Mõistagi oli toimetajal õigus jät-
ta kogumikust välja sisult kattuvaid
tekste (lk 5). Aga kas oli põhjust eirata
sissejuhatuses eraldi nimetatud pala-
sid? Vaimulikke värse on valimikus
niigi vähe. Autorid aga loendavad (lk
20) terve rea laule, mida kogumikus
pole („Värss noorest mungast Antoniu-
sest”, „Joosepi nutulaul”, „Athose
mägi”, „Samaarialanna” jt). Kui neid
laule ei peetud sobivaks, tulnuks kärpi-
da ka sissejuhatuses vastavat lõiku.
Kuid näikse, et just vaimulikud laulud
on vanausuliste pärimuses oluline osa.
Niisiis miks? Toimetaja on koostajate
sissejuhatuses varustanud ohtrate joo-
nealuste märkustega (23 lehekülje koh-
ta 69 märkust). On muidugi hea anda
lugejale täiendavat informatsiooni.
Paraku on märkustest paljud tarbetud,
mõned lausa eksitavad. Mida lisavad
või täpsustavad näiteks märkused 4, 7,
13, 17, 21, 22, 25–28, 31, 35, 39, 42, 44
jmt? Mida ütleb näiteks märkus 4 (lk 9)
koostajate mainitud poole hektari suu-
rusest maast: „Autorid on tõenäoliselt
(*sic!*) silmas pidanud praegu kasutusel
olevat pindalaühikut. 17. sajandil mõõ-
deti majapidamise suurust adramaa-
des, mis Põhja- ja Lõuna-Eestis erines.

Adramaa oli ühtlasi talupoegade koorimiste määramise ühik.” Märkus oluks asjakohane siis, kui toimetaja seletanuks, millise osa adramaast moodustab pool hektarit (see on aga üpris raske). Või märkus 21 (lk 16): „Siinses kogumikus avaldatud vanausuliste folkloor on kogutud eelkõige žanrspetsiifilistest lähtekohtadest, jättes tähelepanuta pärimusmaterjali taustsüsteemi.” Mida toimetaja silmas peab? Esitatud materjali jaotumises ei tähelda erilist žanrspetsiifikat. Ja taustsüsteemiks olev vanausulisuus on ju ilmselge. Märkus 47 (lk 26) on desorienteeriv või lausa vale: mina küll ei tea, et eesti pulmades oleks noorpaar viljaga üle puistatud (möönan, et iga kihelkonna pulmakombeid ma ei tea, aga üldine see tava olla ei saanud). Teisalt oodanuks selgitavaid märkusi lk 34 esitatud nimede kohta: kes nad olid, millal kogusid, kus on nende kogutud aines? Jääb paratamatult mulje, et märkused ei ole kirjutatud mitte niivõrd lugeja abistamiseks kui toimetaja tarkuse demonstreerimiseks. Arusaamatuks jääb seegi, miks on mõnele peatükile lisatud lühike sissejuhatus (lk 36, 134–135, 170) toimetaja

(M. K.) sulest. Küsimus on, miks just neile (vaimulikud värsid, surmaanded, matused jne; uskumusi ja loitse)? Sissejuhatuseta on aga tšastušcade peatükk. Ent just nende puhul oleks vaja teada, kes olid lauljad, kus ja millal neid laule lauldi. Vististi oluks parem, kui toimetaja võtnuks omad arvamused ja seisukohad kokku omaette järelsõnas.

Ebakohtadest hoolimata on tegu kauni raamatuga, mis tutvustab ammu oodatud materjali, loetagu kas või peatükki argielust ja kalastamisest. Raamat annab pildi – võib-olla veel lünkliku – Peipsi-veersete vanausuliste elust ja pärimusest. Tuleb rõhutada, et kombestik on rohkesti eesti tavadega kattuvat. Iseenesest pole see üllatav – ikkagi mitmesaja-aastane kooselu. Mõistagi pole arvustuses mahti peatuda kokkulangevustel, kuid soovitan vaadata pulmakombeid ja ennustamisi aastavahetusel.

Igatahes väärib teos lugemist ja suur tänu neile, kes selle võimalikuks tegid.

ÜLO TEDRE